

azoknak a buzgalmát, nem lankaszthatja tevékenységükben azokat, akik e hosszadalmas és a türelmet próbára tevő feladat szolgálatába szegődtek." Míg nálunk is jó ideig a kriminálantropológiát a lombrosoizmussal azonosították, addig Török Aurél volt éppen az azon kevesek között, ki mindjárt kezdetben éles határvonalat húz a Lombroso nevéhez fűződő egyoldalú és ez egyoldalúságoktól mentes ún. tudományos embertan között.

Ezeknek megfelelően azután, míg egyfelől nem mulaszthatja el Lombroso igazi érdemeit kiemelni, másfelől nem késik annak hangsúlyozásával sem, hogy az, ami Lombroso lelkének igazi ideálja volt: a "fegyenc típus" antropológiai megkonstruálása — nem sikerült. "Ő is a tudomány szinaranyát ti. a rejtélyek rejtélyének megoldását akarta megtalálni — írja költői nyelven — s ebbeli keresésében rendkívüli fontos elvnek a fölismerésére jutott, csak hogy ő nem ez utóbbit, hanem az úgynevezett "fegyenc típus" fölfedezését tekinti búvárlatainak dicsőségéül."

Török Aurél a bűnügyi embertannak kettős nagy jelentőséget tulajdonít; egy gyakorlatit: a büntetett testi és lelki tulajdonságainak kutatásával a büntettek elkövetése elleni küzdelemben egyfelől, az "ismerd meg önmagad" rejtélyének közvetett érintésével pedig egy elvont tudományosat másfelől.

A hazai kriminológiai kutatások fejlődésében új fázist jelent a BN. idevonatkozó intézkedéseivel. A BN. 37. és 38. -ai ui. a bíróság, illetőleg a közigazgatási hatóság által elkobzott tárgyaknak bűnügyi múzeumoknak létesítésére és gyarapítására való fordítását rendelik. E kriminálpszichológiailag óriási értékű gyűjtemény azonban csak úgy felelhet meg igazi rendeltetésének, ha azt a megfelelően feldolgozott és rendszeresen összegyűjtött kriminálantropológiai adalékok egészítik ki.

Nagynevű antropológusunk már mintegy húsz évvel ezelőtt oly programot állított össze, hogy annak méltán kellett volna a tudós világ figyelmét magára irányítania: a hazai bűnügyi múzeum és létesítendő új múzeumok célját szolgáló kriminálantropológiai adatok összegyűjtésére Török Aurél nyert megbízást.

Hirtelen halála azért különösen nagy veszteség a magyar büntető jogra, melynek újjászületése is a kriminológiai kutatásoknak szilárd tudományos alapra való fektetésétől várható.

Török Aurél egész működését pedig egyedül a tudomány igazságai irányították!

(*Bűnügyi Szemle*, 1912. évf. 2. sz.)

A büntetőjog racionális és irracionális elemei

A büntetőjognak szigorú értelemben vett tudományos művelése csak a XVIII. század második felében indult meg. Ekkor veszi kezdetét a büntetőjogi alapfogalmaknak és ezek között is elsősorban a bűncselekménynek joglogikai kifejtése, majd a büntetésnek eddigi egyoldalú spekulatív vizsgálata mellett annak jogelemző kutatása és végül az eddig széthulló büntetőjogi ismereteknek bizonyos igazolt elvek szerint történő rendszerezése. A büntetőjogisme ekkor emelkedik a büntetőjogtudomány szintjére.

Így a büntetőjog sorsa: függvénye ama nagy szellemi átalakulásnak, mely kifejlődésének korában végbement. Vagyis az európai büntetőjog a természetjogi filozófiai irány lealkonyultával uralomra jutó liberalizmus individualizmusának és pozitívizmusának a talajában ver gyökeret.

Elvitathatatlan tény ui., hogy a természetjognak transzcendentális jogfogalmi képlete ama metafizikai iránynak felel meg, mely politikailag az abszolút monarchia rendőrállamával esik össze, míg ezzel szemben a XIX. századi liberalizmus mint ellenhatás jelentkezik a természetjoggal szemben. A természettudományok fejlődésével és a metafizika vélt felszámolásával pedig a jogtudomány egyre erősebben tér le a természetjogelmélet alapjáról a pozitívizmus síkjára. De eme változásnak csak részben voltak politikai erők az előidézői. Szóhoz jutnak más immanens tényezők is, amikor a jog egységes, zárt rendszerének a kiépítése jelentkezik mint megvalósítandó tudományos feladat.

Jogállam és jogpozitívizmus ikertestvérként jelentkező megvalósítandó ideál. A francia forradalmi individualizmus lényegében olyan államrendszer kiépítésére törekszik, amelynek célja az államhatalom korlátozása az egyéni szabadság biztosítása érdekében. Ennek védelmét szolgálja az állam racionalizált pozitív büntetőjoga. A kanti filozófia alapján, amely szerint: "Die Willkür des einen mit der Willkür des anderen nach einem allgemeinen Gesetz der Freiheit vereinigt wird" (Metaph. Anfangsgründe der Rechtslehre), állítja be a maga büntetőjogának sarkkövévé az 1813. évi bajor btk. nagynevű alkotója, Feuerbach e tételt a saját fogalmazásában akként, hogy a szabadság éppen abban áll, hogy "minden egyes a maga jogait szabadon gyakorolhatja és senki se sérthesse mások jogait!"

A büntetőjogban ezt a célt szolgálja a bűncselekmény tényálladékainak pontos meghatározása és a büntetés kereteinek szigorú megjelölése, ami hivatva van

megóvni az egyesek szabadságát az állami és bírói önkénytől. A büntető törvény a természetjog kodifikálásával így válik pozitívvá és a jogállam eszméjén nyugvó individualizmusával az állampolgárok szabadságának a biztosítójává.

A pozitívizmus, amely mindjobban megerősödik a kontinens valamennyi államában, a francia forradalom hatása alatt nemsokára mint törvénypozitívizmus veszi át uralmát annak a voltairei igények megfelelően, hogy szabadnak lenni annyit jelent, mint semmi mástól, csak a törvénytől függni.

A jogállamnak a jogról alkotott felfogása pedig csakhamar a tiszta jogtanban kristályosodik ki, ami lényegében éppen a jogpozitívizmus elmélete, amint ezen irány legkövetkezetesebb képviselője, Kelsen azt meghatározza (Reine Rechtslehre, 1934. 38. l.).

A tiszta jogtan szerint a jogrend elvont szabályok rendszere. A jogtudomány feladata minden értékeléstől ment egzakt elemzése e pozitív jogi struktúrának. A jog magában zárt norma-rendszer. A jogszabályok alkalmazása normalogikai funkció. A jogász szigorúan elhatárolt, egymást kizáró, tiszta logikai fogalmakkal dolgozik. Minthogy a jog igazolását önmagában találja; a jogalkalmazó nem törődhetik a következményekkel, vagyis: hogy a jogszabályok alkalmazásának mik a tényleges hatásai, a jogrend szempontjából teljesen közömbös. Az állam érvényesíti a maga büntető hatalmát: quia peccatum est.

A jogállam egyoldalú ideológiája, amit különösen az olasz fasizmus elmélete hangsúlyoz: képtelenné vált az államot mint egészet (stato totalario) megragadni, akként a jogtudomány a maga egyoldalú normatív racionális konstrukcióival a jog és valóság, alak és tartalom, szabály és élet szembeállításához vezetett. Ebben keresendő a jogtudomány ma annyit emlegetett válságos helyzetének legfőbb forrása.

E válság tényezőit a büntetőjog legfontosabb alapvető kérdéseinél fogjuk kivizsgálni és ezek eredményeként a válságból kivezető útra rámutatni.

Kezdjük a bűncselekmény fogalmával.

I. A bűncselekmény

1. A XIX. század jogpozitívizmusának sokban egyoldalú materializmusa hűen tükröződik vissza a bűncselekmény büntetődogmatikai kiépítésében is. Uralkodó felfogás, hogy a bűncselekmény jogi javak sérelme. Ezen javak pedig elsősorban az empirikus világ érzékelhető valóságai. A bűncselekmény eredményét ezért előszere-tettel határozzák meg akként, mint a külvilágban előidézett változást.

A formalisztikus juriszprudencia igyekszik kiküszöbölni minden értékelő szempontot és tisztán normatív elemekből törekszik kiépíteni a bűncselekmény fogalmát: Így pl. Binding akkor, amikor éles megkülönböztető vonalat húz a jogi és a természetes cselekvés fogalmak között. Mert szerinte a cselekvés fogalmának jogi értelemben csak annyi közössége van azzal a cselekvéssel, amely a jog területét nem érinti, hogy az is megvalósított emberi akarat. De ez még magában e fogalmi kört nem meríti ki. Ennek az akaratnak ui. bizonyos tulajdonságokkal kell bírnia, hogy a jog területén bizonyos változásokat előidézhessen. E tulajdonságokat a jog határozza meg. Ezek nélkül ui. a cselekvés üres keret, amelyben éppúgy megfér olyan, ami jogellenes, mint ami jogilag közömbös. A cselekvés fogalma tehát a jog részére létesített normatív konstrukció.

A XIX. századi jogpozitívizmus eme formalisztikus irányával élesen helyezkedik szembe az a másik irány, amely a bűncselekmény fogalmának büntetődogmatikai felépítésében kizárólag explikatív empirikus elemeket igyekszik érvényesíteni, így amikor a cselekvés fogalmi forrásául "a mindennapi életet", "a közönséges nyelvhasználatot", vagy "a lélektant" jelöli meg.

Mindkét, egymástól egyébként oly lényegesen különböző felfogást a bűncselekmény racionális elemeinek egyoldalú értékesítése jellemzi.

A bűncselekmény fogalmában azonban ezen racionális elemek mellett más irracionális elemek is vannak. A bűncselekmény minősült vagy értékelt emberi magatartás. Ebbeli minősültsége pedig éppen abban rejlik, hogy tartalmilag a társadalom uralkodó erkölcsi felfogásával ellentétes emberi magatartás. De egyoldalú materiális pozitív felfogás nyilvánul meg akkor is, amikor a cselekvés eredményét érzékileg észrevehető változásban szemléli. Nincs tekintettel azon fejlődési folyamatra, amely a tételes büntetőjogok tényálladécai felépítésében visszatükröződik. Minél fejlettebb valamely büntetőjog, annál inkább számol azzal a lelki hatással, melyet a bűncselekmény előidéz. Így került a modern btk.-kba sok olyan tényálladék, amelyeknek a megvalósítása éppen bizonyos lelki hatások

előidézésében áll. De a túlzó pozitívizmus kora is ismeri az ún. immateriális tényálladékokat, vagyis azokat, amelyeknél az eredmény tevékenységi empirikus tárgy hiányában a jogtárgyon ejtett eszmei sérelemben jelentkezik (mint pl. a rágalmazás, a becsületsértés, hitelsértés, hamis vád stb. tényálladékeinál), vagy ismét olyanokat, amelyek elkövetésénél a kötelességnek etikai jellegű normái szenvedtek sérelmet (mint pl. a hűtlenség, felségsértés, nemzetgyalászás stb. tényálladékeinál).

2. A bűncselekmények új ártértékelésével találkozunk az univerzalista eszme, körből kiépülő forradalmi büntetőkódexekben: így elsősorban az 1927. évi orosz, az 1930. évi olasz btk.-kban és az 1936. évi német büntető törvényekben.

A szigorú értelemben vett univerzalista ideológia szerint csak a közösségnek vannak jogai, a köz az egyes javait csak annyiban védelmezi, amennyiben a közös érdek azt úgy kívánja. Ezzel ellentétben a tiszta individualizmus szerint csak az egyes javai léteznek, minthogy az állam az egyes érdekeiért létesült szervezet, így tehát pl. az egyes élete nem a közösség érdekében nyer védelmet, hanem az egyes személyéért, akinek veleszületett joga van a maga életéhez.

Ezt a tiszta ideológiai irányt azonban nem találjuk meg sem a múlt individualista irányzatú, sem a jelen univerzális irányú btk.-iban. Mindegyik kompromisszumokon építi ki a maga rendszerét. Legfeljebb csak ártértékelésekről beszélhetünk: így az újabb irányú büntetőjogokban a közösség javai nyernek értékskálájukban. Példán szemléltetve, amíg pl. a régi német btk. a gyilkosságot minősítette a legsúlyosabb bűncselekménynek, addig az új a haza iránti hűség megszegését, a felségsértés, a hűtlenség tényálladékait (büntetésük: a felakasztás és nem lefejezés). Megszűnik a politikai bűncselekmények enyhébb értékelése. A fasiszta olasz kódex pedig a fasiszta állami rend biztosítása érdekében új tényálladékként szabályozza a politikai defetizmust, amelyet elkövet az, aki háború tartama alatt hamis vagy túlzott híreket terjeszt, amelyek az általános nyugtalanságra, a közhangulat megrontására, vagy másként az országnak az ellenséggel szemben való ellenállása kisebbitésére alkalmasak, vagy egyáltalán oly tevékenységet fejt ki, amely a nemzeti érdekeknek árthat. E mellett ismeri a gazdasági defetizmust is, melyet elkövet az, aki háború alatt olyan eszközt használ, mely alkalmas a pénz árfolyamának csökkentésére, vagy az értékpapírok vagy más értékek piacára olyan befolyást fejt ki, hogy az állam gazdasági ellenállását az ellenséggel szemben kisebbitse. Külön tényálladékként szabályozza a nemzetellenes működést kül- és belföldön. Erős büntetőjogi védelemben részesíti a családot is, mint a közösség

egyik legfontosabb pillérét, amikor 11 címbe mintegy 18 art.-ban szabályozza az e körbe eső különböző tényálladékokat. Egységes szellemből nőtt ki az új olasz kódex, amikor a közösség elleni bűncselekmények értékskálájukban megelőzik az egyes elleni tényálladékokat. Ezt egyébként a törvény már szerkezetileg is szemléltetően tünteti fel, amikor a köz elleni bűncselekményeket 11 címbe és mintegy 407 art.-ban szabályozza, ellenben az egyes elleni tényálladékokat mindössze 2 címbe és 74 art.-ban.

Az univerzalista büntetőjog transzperszonális szellemi és erkölcsi értékek védelmében, amint látható, új tényálladékokat létesít.

Kérdéses, mi ennek az ártértékelésnek az alapja?

Mert azzal a kérdés még nincs megválaszolva, hogy a közösség érdeke kerül az egyes érdeke elé, hogy az egyén csak eszköz az állam érdekében. Ez az új értékelésnek csak egyik tényezője, de nem kizárólagos alapja. Mert egy kollektivistá eszmekörből kinövő büntetőjog értékelése eredhet éppúgy a keresztény morálisból, amint egy vérváros népi etikából, valamint egy a kommunizmusban megszerveződött munkásosztály materializmusából. Ezt meggyőzően bizonyítja az új olasz, német és orosz tételes büntetőjog.

A bűncselekményeknek ezen új, minőségbeli megkülönböztetése sokban emlékeztet a deliktumoknak régi természetjogi elhatárolására. Ott találjuk azt a felosztást, amely szerint a bűncselekmények forrásukra nézve természetiek (*iuris naturalis*), vagy tételesek (*iuris positivi*). A természeti bűncselekmények azok, amelyek büntetendősége valamely *lex naturalis aeterna* által áll fenn, függetlenül minden *lex humana temporalis*-tól. Ezek az örök törvénybe ütköznek, amely nem "*in aere aut tabulis, sed mentibus omnium scripta*" (Grotius). A tételesek, amelyeket a pozitív jog létesít, s így az erkölcsi törvény szempontjából különböznek.¹

Az új forradalmi büntető kódexekben bizonyos tényálladékoknak az értékskála élére történt emelésével új természeti bűncselekmény körvonalai mutatkoznak.

Ilyen a szovjet btk.-ban szabályozott "ellenforradalmi bűncselekmény". Ebből válnak ki azután a különféle ellenforradalmi tényálladékok. Ellenforradalmi minden

¹ Amint már Ulpianus tanította: "*Quaedam natura turpia sunt, quaedam civiliter et quasi more civitatis*" (Dig. 42.) S az angol jog, amikor a közönséges (*mala in se*) és a statutum létesítette bűn (*mala prohibita*) szerint különböztetett.

bűncselekmény, amint a kódex meghatározza, amely a munkások és parasztok tanácsai uralmának megdöntésére, aláásására vagy gyengítésére, vagy a szovjetunió munkás és paraszt kormányainak, külső biztonságának s a proletár forradalom fontos gazdasági, politikai és nemzeti vívmányainak aláaknázására vagy gyengítésére irányul (58. §). Az egyes ellenforradalmi tényálladékokat azután a következő paragrafusok szabályozzák. Valamennyinek közös szubjektív alkateleme: az ellenforradalmi szándék.

Vagy az új német büntetőjog természetes bűncselekménynek akarja kiképezni mindazt, ami a német faj közösségi normáiba ütközik. Így az irány egyik képviselője egy általános, központi tényálladékot ("Zentralstraftatbestand") javasol, mely magába foglalja minden, a közösség érdekeivel szembeszegülő, bűnös akaratelhatározást.²

Amikor ez irány a nép biológiailag meghatározott valóságát helyezi az értékskála csúcspontjára, akkor szigorúan igyekszik levonni ennek jogforrástani következményét is abban, hogy minden jog eredeti forrása a népközösség jogérzete. A törvény csak egyik kifejezője ennek. Valamely cselekmény lehet büntetést érdemlő, ha még tételes jogszabályt nem is sért. E bűncselekménytan tehát a tényálladáskészítés racionális elemének elejtésével törvényen kívüli metajogi elemet juttat előtérbe. Ennek következményeképpen törli el a francia forradalom büszke büntetőjogi vívmányát, a nullum crimen sine lege poenali elvét és ismeri el az analógia bűncselekmény-létesítő erejét.

Tehát míg a jogpozitivizmus a jogrendszer hézagtalanságának elvi alapján a törvény feletti jogi metafizika létét tagadta, addig az új irány a közösség pozitív jogszabályok által meg nem védhető érdekeinek a biztosítása végett ilyenhez folyamodik.

Tárgyunk köréből kiesik annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy az analógia mennyiben egyeztethető össze az autoritás elvével. Csak dogmatikai szemszögből állítva kérdésünket, meg kell állapítanunk, hogy a bűncselekmény formális elemeinek kiküszöbölésére irányuló törekvés visszaesést jelent a büntetőjog korábbi szakába. Mintha Beling tévedett volna, aki a bűncselekmény tényálladékaról írt nagyszabású munkájában odanyilatkozott, hogy elmúltak az idők, amikor bármilyen jogellenes cselekmény bűnös elkövetése büntetés alkalmazását vonhatta maga után.

2 Freisler: Schutz des Volkes oder des Rechtsbrechers? 1935.

A bűncselekmény tényálladáskészítő kiépítésének az elhanyagolása a közre és egyesre egyaránt veszélyes, teljesen ellenőrizhetetlen népi értékelést, "a közvélemény ezer változatú hangulatát" (Finkey) juttatná uralomra.

A törvény ma is utal az értékelés eme forrására, de megjelölt kereteken belül (l. pl. a közmegegyezés, közszemérem, közbotrány okozás stb. pozitívjogi ismérveket).³

A változó élet szükségleteinek kielégítéséért nincs szükség a bűncselekmény formális elemeinek elejtésére, sőt ma a tényálladáskészítő kiépítés a jogélet olyan nélkülözhetetlen követelménye, mint amennyire nem lehet meg a modern gazdasági élet pozitívjogi szabályozás nélkül. De módot kell adni a bírónak, hogy ne a törvény betűje, hanem annak szelleme legyen döntéseinek az iránytűje.

Ennek megvalósítása nálunk két úton egyengethető. Egyfelől a büntetési rendszer átalakításával, a bírói szabad mozgást gátló, az individualizációt és etikai értékelést sokszor meghiúsító relatíve határozott büntetési rendszernek leépítésével. A másik út a tényálladékok új törvénytechnikai kiépítéséhez vezet. Így helyesebb azt az irányt követni, amely a tényálladási elemek aprólékos, kimerítő felsorolása helyett a védendő jogtárgy tágabb körülhatárolását tartalmazza csupán. Példaképpen említi fel Finkey⁴ a magyar büntetőjogból a katonai btk. 59. §-át, mely a Btk.-nak a hűtlenség eseteit taxatív felsoroló szakaszai helyett egy általános, illetőleg tág szövegű "törzstényálladékba" foglalja össze a hűtlenség elképzelhető alakulatait. Utal továbbá a hitelsértési törvényre (1932. IX.), amely szintén az eddigi csalárd és vétke bukás, valamint a rokon tényálladékok taxatív felsorolásának elhagyásával egy közös tényálladékba olvasztotta be ezeket.

A bűncselekmények tényálladékaiknak ily tágabb keretű kiépítése lehetővé teszi, a nullum crimen sine praevia lege poenali elvének feladása nélkül azt, hogy a bíró a jogélet változó esetei megítélésében szabadon érvényesíthesse azokat az irracionális értékelő szempontokat, amelyeknek szóhozjutását igen gyakran elfojtja a tényálladékok zárt taxatív felsorolású szűk konstrukciója.

3. Az univerzalista eszmekör térhódítása mellett a bűncselekmény eddigi elhanyagolt irracionális elemeinek értékesítésére irányuló törekvések is egyre jobban mutatkoznak. Különös egyoldalúsággal a legújabb német nemzeti szocialista

3 L. Angyal: A közvélemény- büntetés 1933.

4 Jelszavak harca a büntetőtörvénykönyvek revíziója körül. Budapest, 1937. 30. l.

dogmatikában. Az új büntetőjog az államtotalitás elvi alapján vezető motívumként hirdeti, hogy a hűség kötelessége a legmagasabb népi erkölcsi kötelesség. Aki eme hűségkötelességet megsérti, a népi közösség árulója lesz, amiért is annak az igazságos megtorló büntetéssel bűnhődnie kell. Így nyer a bűncselekmény új fogalmi konstrukciót, mely szerint a bűncselekmény lényege a kötelességellenességben áll⁵, hogy a bűncselekmény alapján Gemeinschaftswertwidrigkeit⁶, vagy hogy a büntett az a cselekmény, amely a népi erkölccsel ellentmondásban kíván érvényesülni a külvilágban.⁷

A jogpozitivizmussal szembeszegülő irány, amikor a bűncselekmény empirikus oldalának elejtésével az irracionális elemeket igyekszik egyeduralomra juttatni, éppolyan egyoldalú, mint a normatív jellegű bűncselekménytan. Így élesen száll szembe a bűncselekmény kriminológiai kutatásával, mert az a felfogás, mely a bűncselekményben biológiai és szociális jelenséget is lát, megváltoztatta a büntett etikai értékelését is. Értelmetlennek látszott az egyes erkölcsi rosszallás alá helyezni, és vele szemben a megtorlást követelni, ha nem az ő szabad akarata az okhordozó, hanem a biológiai és szociális tényezők. E felfogás annak a szellemi mozgalomnak az eredője, amelynek világnézeti alapja a racionalizmus. Ezen irány a büntetőjog területére is átcsapva, a büntetést megfosztva irracionális jellegétől, racionalizálta, amikor azt mint a bűncselekmény elleni küzdelem eszközét képezte ki.⁸

A merev jogpozitivizmusnak reakciójaként keletkezett ezen irány, amely a bűncselekmény empirikus oldalának elejtésével az irracionális elemeket igyekszik egyeduralomra juttatni, éppolyan egyoldalú, mint az előbbi. Amíg ui. ez a felvilágosodás kora absztrakt gondolkozásmódjának megfelelően minden szociális jelenséget "more geometrico" (Gallas) igyekezett zárt fogalmi rendszerben racionalizálni, addig az előbbi "more populacio" törekszik irracionalizálni. Az a nagy elmemunka, amely a német büntetőjogtudomány annyi kiváltságának nevéhez fűződik, mint felesleges vagy sokban káros omladék, vár az útból való eltakarításra.

5 Schaffstein: Das Verbrechen als Pflichtverletzung. Grundfragen der neuen Rechtswissenschaft. 108. s köv. l.

6 Gallos: Zur Kritik der Lehre vom Verbrechen als Rechtsgutsverletzung. Gleispach-Festschrift. 50. s köv. l.

7 Heilmat Mayer: Das Strafrecht des deutschen Volkes. 1936. 71.

8 Dahm-Schaffstein: Liberales oder autoritäres Strafrecht? 13. l.

Mint a történelem folyamán annyiszor, most is az emberi elme végzetes eltévelyedésének színjátéka ismétlődik meg.

Ezen irány ui. a maga totális szemléleti módjával visszaesést jelent a büntetőjogtudomány ama primitív fokára, amikor a bűncselekmény logikai elemel nem nyertek felismerést és megkülönböztetést. Vagyis végső elemzésben a jogelenség elszubjektívizálódásához, a bűncselekmény és tényálladék a tettes és a tett, a kauzalitás és a bűnösség összeolvadásához vagy azonosításához vezet.

Minden forradalmi jogalkotás, mint politikai háttvéde, demagógiával dolgozik. Így kerül a politikai célt szolgáló szubjektívizmus a tárgyilagos bíráló helyébe. Csak így számíthat pl. az új irány professzora a kriminológiát a büntetőjog területéről tudományos színezetű munkában akkor, amikor az új irány törvényalkotója éppen természettudományos kutatások alapján honosítja meg a sterilizációt meghatározott büntettekkel szemben.

Az új irány azon törekvése, amely a bűncselekmény tényálladékainak strukturális kiépítése ellen irányul, amely a bűncselekmény kauzális jellegének vizsgálatával száll szembe, előszeretettel hivatkozik arra, hogy e kérdések felvetése nem is nagyon régi, ami igazolja a fejtegetések nélkülözhető voltát. Nem hiányzik olyan harcos állásfoglalás sem, amely az absztrakt gondolkozásnak még "tényálladék" (Tatbestand) szóhasználatát is száműzni óhajta. Nem csoda, hisz ezen felfogás szerint, olvassuk pl. Dahm-nál, a lopás elkövetőjénél ami lényeges, az ő cselekvés irányzata⁹, így szerinte pl. helytelen az a bírói ítélet, mely azt a Hitler-ifjút, aki egy katolikus ifjúsági egyesület zászlóját elvette és elégette, lopás miatt marasztalta el. Itt nincs lopás, mondja Dahm, mert lopást nem az követ el, aki idegen ingó dolgot jogtalan eltulajdonítási céllal elvesz, hanem csak az, aki lénye szerint (selnem Wesen nach) tolvaj.¹⁰ Vagy állapítja meg ismét Schaffstein, csak azt lehet gyilkosság elkövetéséért halállal büntetni, aki kötelességsértésével mint gyilkos jelentkezik.¹¹

Egy jogrendszer, amely analógiákkal dolgozik, természetesen könnyen vetheti lemtárba mindazt, amit a büntetőjogtudomány a bűncselekmény tényálladékainak jogi kiépítése terén hosszú, nehéz szellemi munkával elért.

9 Verbrechen und Tatbestand. 102. l.

10 l. m. 102. l.

11 Das Verbrechen als Pflichtverletzung. 142. l.

Éppúgy érthető, ha a bűncselekmény kauzális jellegének kutatását időszerűtlennek tartják, ha pl. Hellmuth Mayer a német nép új büntetőjogában teljesen feleslegesnek mondja a tényálladékok okozatossági problémája körüli dogmatizálást.¹² A bűncselekmény tanában a logikai elemek ezen elejtése visszaesést jelent, amint már említettük, a büntetőjog fejlődésének egy korábbi szakába, amikor az imputatio facti és imputatio iuris különágazó kérdései még nem nyertek egymástól elhatárolást.

4. A bűncselekmény tanában az irracionális elemek értékesítése még nem vonhatja maga után a logikai elemek kiküszöbölését.

Az okozatosság van hivatva ui. megjelölni azt a határt, melyen belül bizonyos egymást követő történések bizonyos emberi magatartásra visszavezethetők, és így amelyen a felelősségrevonás tárgyi alapja fennforog. Az okság törvényének alkalmazása, mint a tudományok birodalmában mindenütt, a jogtudomány fejlődésében is új korszak megnyitója. Ezzel lép ui. az okozati összefüggésben álló jelenségek értékelése a véletlen összefüggések mérlegelésének a helyébe. S mégis különös, míg ma elképzelhetetlen tudományos kutatás az okság elvének alkalmazása nélkül, az okozatosság kérdése még ma is a logika egyik legkevésbé tisztázott fejezetei közé tartozik. A jogtudomány érdeklődése tisztán gyakorlati, amely arra irányul, hogy mikor tekinthető valamely emberi magatartás valamely konkrét jogilag releváns eredmény okának?

Ezen kérdés megválaszolásának előfeltevése azon kérdés tisztázása, hogy a büntetőjog az okfogalmat milyen forrásból merítse: a filozófiából-e vagy önmaga erejéből, a jog részére létesült ezoterikus logikából, avagy ezektől heterogén népies szóhasználatból, illetve észjárásból? A büntetőjog ezen kérdésénél is sajnálattal kell észlelnünk a tudományos vizsgálat nélkülözhetetlen alapfeltételét, vagyis a módszertani kérdés tisztázását.

Mert míg a tiszta normatív alapon nyugvó jogpozitivizmusnak magától értetődően kell a büntetőjog használatára külön okfogalmat kiépítenie, addig az ellenkező iránynak ismét szükségképpen kell e fogalmat a logikából átvennie. Ezzel szemben a különböző irányok képviselői minden belső indokolás nélkül majd ebből, majd abból a forrásból merítik az ok bizonyos fogalmát. Csak pár jellegzetes példára utalunk.

¹² I. m. 168. l.

Az ortodox klasszikus büntetőjog egyik vezére, Birkmeyer odanyilatkozik, hogy: "az okozás fogalmát a jog átveszi, és ezért legelőbb azon a területen kell felkutatni és mint kész fogalmat elfogadni, melyről a jog területe recipiálta". És így szerinte a filozófiai okozatosság: "ein unbestreitbarer und auch unbestrittener Satz".¹³

De azért ez őt a legkevésbé sem gátolja meg abban, hogy a büntetőjog használatára külön jogi okfogalmat ne konstruáljon.

Vagy a klasszikus iskola másik vezére, Binding is adósunk marad azon módszertani alap megjelölésével, amelyen a büntetőjog részére külön okfogalom értékesítését tartja indokoltnak. Indoka ui. mindössze annyi, hogy az ok filozófiai fogalmának a jog területére való bevezetésétől azért vár keveset, mert a filozófusok a szellemtudományok okozatisági fogalmát elhanyagolják. Éppen ezért a filozófia jármát levette, a jog területén végbemenő keletkezési folyamatokba mélyen elmerülve kell megállapítani, hogy mi tekintendő okozásnak.¹⁴

Ez nem elvi indokolás. Mert ő, aki Normáiban annyira a tiszta normatív módszertan mellett köti le magát, ezen az alapon csak ezt mondhatta volna: a büntetőjogban nincs helye a filozófiai okfogalomnak, minthogy a büntetőjog autonóm tudomány és így önállóan teremti meg a maga használatára a maga okfogalmát.

Ismét egyesek az okfogalom forrását a mindennapi élet, illetőleg a jogélet nyelvhasználatában keresik. Így pl. Bierling szerint: "a forrás, melyből kérdésünkre a feleletet merítjük, nem lehet más, mint az élet beszédmodora, vagy közelebbről, amennyiben az ok fogalmának a jogtudományra vonatkozó jelentőségéről van szó, a pozitív jog maga. Vagyis mikor a jogász az okfogalom után érdeklődik; csupán azt vizsgálja, hogy mit gondolnak a közönséges életben, nevezetesen a jogéletben e kifejezési mód alatt?"¹⁵

Mindez ismételjük, minden igazolt elvi alapot nélkülöző egyéni megállapítás. De hasonló a helyzet a túldoldalon is, ahol tudvalevően az ok filozófiai fogalmát értékesítik. Vagyis ezen irány képviselői közül a legtöbben a kérdést azzal vélik elintézhetőnek, hogy a büntetőjog a filozófia által megállapított okfogalmat mint

¹³ Über Ursachenbegriff und Kausalzusammenhang im Strafrecht. Gerichtssaal. 37. k. 257. l.

¹⁴ Die Normen. 1914. II. k. 746. l.

¹⁵ Juristische Prinzipienlehre. 1905. III. k. 41. s. köv. l.

szükségképpit tartozik átvenni. De hogy miért, ennek indokát hiába keressük. Így mondja ki apodiktikusan Finger, minthogy: "az ok fogalma metafizikai indokolásának kísérlete nem tartozik a büntetőjogba, annak a filozófia által nyert eredményhez kell csatlakoznia".¹⁶ Vagy hasonlóan M. E. Mayer: "Ha szem előtt tartjuk, hogy az okozatosság problémája a büntetőjogban is a logika egyik problémája, s nem az etikaié, - úgy inkább elvitatható bárminek büntetőjogi használhatósága, mint az ok fogalmának".¹⁷ Avagy még határozottabban Wachenfeld: "A törvény értelmében külön kauzális nexus nem létezik".¹⁸

A magunk módszertani alapján, amely a büntetőjogi fogalmak kiépítésénél tekintettel van állandóan az etika, a lélektan, a logika stb. tudományoknak minket érdeklő fogalmi meghatározásaira és kutatásaira, dogmatikai indokolással fogadjuk el és értékesítjük a filozófia okfogalmát.

A *conditio sine qua non*-elmélet elméleti igazolt volta mellett helyesen elégíti ki a gyakorlati élet szükségleteit is. A sok ellentétes felfogásnak és meg nem értésnek forrását két különböző kérdésnek egy közös nevezőre való tudatos vagy öntudatlan hozatalában látjuk.

A kauzalitás ui. semmi más, mint azon gondolkozási forma, amelynek segítségével a külvilág bizonyos változásából kiindulva, olyan emberi akaratnyilvánulást találunk, amely büntetőjogi értékelésre tekintetbe jöhet.¹⁹ Helytelen ezért Mezger azon megjegyzése, hogy az *adaequat* elméleteknek az az érdemük, hogy kimutatták, miszerint a feltétel-összefüggéssel egyedül a büntetőjogi felelősségrevonás alapja nincs meg.²⁰ Ennek ellenkezőjét, aki az okozatosság jelentőségét helyesen értelmezte, senki sem állította. A kauzalitás tehát bizonyos jelenségek közötti összefüggés megállapítására hivatott, hogy értékelhessünk.

Divatossá vált ma igen sok jelenséget a pozitívizmusra visszavezetni. Így különös előszeretettel teszik ezt az új nemzeti szocialista jogirodalomban. A pozitívizmus hatásának szeretik feltüntetni a büntetőjog területén az oktatást is.

16 Finger: *Das Strafrecht*. 1902. 275. l.

17 *Der Kausalzusammenhang*. 1899. 5. l.

18 *Lehrbuch*. 1914. 86. l.

19 Hasonlóan Schmidt-Lisz: *Lehrbuch*, 1932. 162. l.

20 *Lehrbuch*, 1931. 121. l.

Így főleg Mezger hatása alatt olvashatjuk a magyar irodalomban is a következőket: "a pozitívizmus behatolása a jogtudományba azzal a következménnyel járt, hogy a jogtudomány, elsősorban a büntetőjog tudománya is kötelezőnek tekintette magára nézve az oktatást, az okozatosság szempontjának mechanisztikus felfogás szerinti éles elválasztását a bűnösség szempontjától".²¹

Éppannyira elhibázott a filozófiai okfogalmat pozitívnek minősíteni, minthogy éppen a tiszta jogtan, vagyis a jogpozitívizmusnak az elmélete (Kelsen meghatározása) dolgozik ezoterikus logikával, tehát ebből levezetett külön büntetőjogi okfogalommal.

Pozitívizmus és oktatás között nincs semmi összefüggés.

A jog jelenségei között vannak olyanok, melyek csakis logikai úton ismerhetők meg ama kapcsolatukban, mely közöttük fennáll. Itt szükséges az okozati vizsgálat. A büntetőjog fejlődésének fokát jelzi az, amikor a bűnösség mellett felismerést nyert a bűncelekmény tárgyi oldala ma a kauzalitásában. Az a fejlettebb büntetőjog, amely nem egyedül a bűnös érzületet helyezi büntetési szankció alá, nem térhet ki az okozatosság vizsgálata elől.

Az okozatosság van hivatva megállapítani, ismételjük, azt a határt, melyen belül bizonyos egymást követő történések meghatározott emberi magatartásra visszavezethetők, és így a felelősségrevonás tárgyi alapja fennforog. Éppen a filozófiai okfogalom az, melynek értékesítésével a felelősségrevonás legalsó határát helyesen lehetett meghúzni.

Helytelen ezért az a felfogás, amely az okozatosságot a dogmatika köréből a jogalkalmazás területére óhajta száműzni. Nem vitatjuk ott érvényesülő gyakorlati nagy jelentőségét. Különösképen emelkedik, amint fejlődik a természettudományi vizsgálati módszerek egyre tökéletesedésével a bizonyításnak racionális technikája és ennek kapcsán egyre fokozódik a filozófiának a természettudományi induktív kutatások által támasztott *conditio sine qua non* okfogalma.

De ez nem vonja maga után, hogy növekvő gyakorlati jelentősége mellett tagadóba vegyük dogmatikai szerepét.

5. Azt a kérdést, hogy a bűncelekmény és általában a büntetőjogi alapfogalmak kiépítésében milyen helyet foglalnak el a racionális és irracionális elemek, nem a politikai hitvallás van hivatva eldönteni. Egy állam úgy építheti ki a ma a

21 Halás: *Az okozatosság büntetőjogi problematikája*. 1936. 24. l.

jogrendszerét, amint az szükségleteinek a leginkább megfelel. De a tudomány nem is lehet a mindenkori állami jogalkotás szolgai igazolója.

Amikor a fogalmi kiépítés útjára lépünk, nem egy politikailag, hanem egy filozófiailag indokolt eljárást kell követnünk.

A jogtudomány értékelő (axiológikus) tudomány. A büntetőjog tudománya bizonyos emberi magatartásoknak értékelésével foglalkozik. Tehát a büntetőjogtudománynak nem lehet a feladata magától értetődően az emberi cselekvésnek explikatív kauzális vizsgálata. Ez a kriminológia hivatása. De tovább kell mennünk és fel kell tennünk a kérdést, hogy a büntetőjog mint értékelő tudomány minek az értékelésével foglalkozik? Feleletünk akként szól, hogy az explikatív kutatással megállapított jelenségeknek az értékelésével. A geometria tisztán a testek alakzaival foglalkozik. Érdeklődése nem is terjedhet tovább. De a jogtudomány nem lehet el a tartalom explikatív szemlélete nélkül. Mert a jogi normák tartalmukat tényekből merítik, azon kauzális elemekből összetevődő tényekből, amelyek megállapítása csak explikatív úton történhetik meg. Ebből ered a tartalom és alak kölcsönös egymásra hatása, vagyis az, amit nem tudunk eléggé hangsúlyozni, hogy nincs jogtartalom alak nélkül, aminthogy jogforma sincs azt meghatározó tartalom hiányában.

A kriminológia tehát, amikor a bűncselekmények elkövetésének tényezőit explikatív módszertani kutatásával megállapítja, a bűncselekmény fogalmának csak a tartalmát nyújtja. A formális jogtan pedig a bűncselekmény normatív elemeinek felfedésével a fogalomnak pusztán a vázát szolgáltatja. A bűncselekmény pedig formában jelentkező tartalom. Lényegében tehát a fogalmi kiépítés nem más, mint a tartalmi elemeknek joglogikai úton formába öntése. De a jog nem pusztán adott létszükségletek rendezője. Mert a jog, mint a kultúra terméke, maga is bizonyos értékrendszer. Schol annyira nem szemlélhető, mint éppen a büntetőjog területén. Hiszen nem minden érdeksértő cselekményből alkot a törvényhozó bűncselekményt, hanem csak azokból, amelyek az állampolgárok többségének lelkeben élő etikai felfogás szerint a legsúlyosabb jogkövetkezményeket megérdemlik. A bűncselekmény ezért nem merő racionális konstrukció. Lényéhez tartozik az az irracionális érték-elem is, amely az emberi értelem logikai analízisével meg nem fogható.

Amilyen egyoldalú ama felfogás, amely a jogban tisztán szociális jelenséget lát, éppen olyan elhibázott az is, amely a jogban csak értékrendszert szemlél. A bűncselekmény, mint általában minden jogi jelenség, hármas megnyilvánulású: formai (szabály-, tétel-, norma-ellenes), tartalmi (mint bio-szociális életjelenség) és

értékelt (a kor uralkodó szociáletikájából eredően elítélendő) magatartás. Ezen három elemből tevődik össze minden büntetőjogi fogalom struktúrája: a norma, a tartalom racionális és az érték irracionális elemeiből.²²

A racionális és irracionális elemek viszonyát ez alkalommal még a következő büntetőjogi kérdéseknél kívánjuk érinteni.

II. A jogtalanság és a jogalkalmazás kérdése

1. A jogpozitivizmus egyoldalúsága alig szemlélhető valahol élénkebb színekben, mint éppen a jogtalanság büntetőjogi problémájánál.

A normatív módszertani irányú a jogellenesség lényegét kizáróan a normaellenességben látja kimerítve. Vagyis a felfogás szerint a jogellenesség nem más, mint a jogrenddel való szembeszegülés, mint a jog mérőeszközével kifejezett kedvezőtlen értékelés. A klasszikus büntetőjogászok különösen hangsúlyozták, minthogy a jogtalanság olyan magatartás, amelynek az egyes jogrendek akarata szerint nem kell megvalósulnia, ami azok ellen van, éppen ezért ment minden tartalmi elemtől, és így a bűncselekménynek, mint jogellenes emberi magatartásnak, nem eleme az érdeksérelem. Amíg egy cselekvés nincs jogi norma által tilalmazva, addig nem lehet jogellenes. És ez az egyetlen tulajdonsága is a jogtalanságnak, mert akkor, amikor valamely cselekményről vagy szociális jelenségről azt állítjuk, hogy jogellenes, úgy ezzel értékítéletet fejezünk ki, nevezetesen a szociális élet konkrét jelenségét a jog mértékével mérjük, és ennél a viszonyításnál annak jogi értékeltségét állapítjuk meg. A jogtalanság tehát a formalisztikus jogtan szerint tartalommentes, tiszta formális fogalom.

A jogellenesség eme normatív struktúrájával helyezkedik szembe a fogalom tartalmi elemeken nyugvó explikatív módszertani felépítése. Vagyis az a felfogás, amely szerint a cselekmény jogtalan jellege: egy a jog normatív mérőeszközén kívüli más értékelő szempontból is függő értékelés eredménye. Így állapítják meg azután egyesek a jogellenesség eme tartalmi elemét majd a cselekvés antiszociális

22 Ezen fogalmi kiépítésben tárgyaljuk a magyar tételes büntetőjogot is Tankönyvünkben. (1933. II. kiad.)

vagy aszociális jellegében, majd a kultúrnormába ütköző voltában vagy az érdek-sértő természetében, avagy a társadalmi renddel és társadalmi erkölcsökkel való ellenkezésben s így tovább.

A magunk felfogását e kérdésben immár ismételten kifejtettük. Ez alkalommal ezeknek csak végső eredményét összegezzük.

Ha a jogszabályok genetikáját vizsgáljuk, úgy nyilvánvaló, hogy azok az illető közület létének s a benne élők érdekeinek biztosítását célozzák. De a jogszabályok nem pusztán érdekeket védelmeznek, hanem értékeket is szolgálnak. Az, hogy az állam koronként milyen érdekeket von büntetőjogának védelmi övébe, ez elsősorban is függ a társadalom uralkodó erkölcsi felfogásától.

A jogellenesség tehát nem tisztán norma-, sem pedig csupán érdeksérelem, hanem a jogi normák által védelembe vont értékelt érdekek sérelme vagy veszélyeztetése.

A jogtalanság tartalmi dualizmusának ezen felfogása különös jelentőséghez jut a gyakorlatban mindott, ahol pl. bizonyos emberi magatartás valamely bűncselekmény törvényes tényálladékának normatív elemeit kimeríti, de az etika ítélőszéke előtt büntetést vagy egyáltalán nem érdemel vagy nem olyant, amilyent a törvény előír. Amikor tehát egy konkrét eset megbírálásánál a jogi és etikai norma ütközőpontjába kerül a jogalkalmazó bíró.

Kérdéses ilyenkor, vajon a törvényes norma alkalmazandó-e az etikai normával szemben, vagy ilyen esetekben az alkalmazandó jog az etikai normával kiegészített jogtétel lesz-e?

De ez már átvezet a jogalkalmazás kérdéséhez.

2. A jogi pozitivizmus szerint a bíró tevékenysége abban a logikai működésben merül ki, amely a pozitív jogszabályt az adott esetre a szillogizmus szabályai szerint alkalmazza.

A felvilágosodás korának racionalizmusa az ember autonómiájából indul ki. A büntetések annál igazságosabbak, írja Beccaria márki, minél szentebb és sérthetlenebb mellettük a személyes biztonság és a szabadság. A bírói önkény gúzsbakötésére szolgál a bírói szabad mozgásnak minél szűkebb körre való korlátozása. Nagy Frigyes szigorúan eltűntja, hogy a bírák a jogtudósok véleményét vagy a régebbi bírói határozatokat vegyék tekintetbe. Sőt, a bírónak kötelességévé teszi, hogy a törvény alkalmazása terén felmerülő homályok vagy kételyek eloszlátása végett a törvényhozó bizottsághoz forduljon. A törvény nem absztrahál, hanem konkretizál, mert gazdag kazuisztikájával igyekszik az egyén szabadságát minél

erősebben megvédeni (l. pl. az ALR 1577. §-át). Feuerbach pedig a jogállam kanti alapján tanítja, hogy a bírónak egyetlen feladata a törvény alkalmazása. A bíró nem érvényesíthet a jogon kívül más erkölcsi értékeléseket. Az államnak nem feladata, hogy az erkölcsi rendet a földön megvalósítsa. Így a bírót a büntetésváltoztatásra kiterjedő jogosultsága a törvény fölé emelné, a büntetést a bírói önkény játékvá tenné, a bírót pedig törvényalkotóvá, a törvény tekintélyét semmisítené meg. A jogállam sarkköve a jog formába öntése, mert minél inkább a törvény formájába öltözik, annál jobban korlátozódik az egyesnek a függése más személyektől. Ez alanyi függvény helyébe lép ama tárgyi, amelyet a törvény szab meg. A bíró tehát a törvény alakjában megjelenő jog alkalmazója.

A normatív jogtani felfogás azután idők folyamán a bírói működés elmechanizálásához vezetett. A bíró mindjobban ama számológéppé deformálódott, amely az adott esetre a döntést a törvények alapján egyszerűen kiszámítja.²³ Más oldalról pedig a jogpozitivizmus racionalizmusa mindinkább oda vezetett, hogy a bíróságok a ténykérdés tisztázásának elhanyagolásával a jogkérdés joglogikai kifejtésének racionális műveletében találták igazi hivatásukat. Ezért mondja Schiffer nagy feltűnést és sok ellenmondást kiváltó könyvében, hogy sokban jogászainknak tehetsége a nép átka lett. "Gyakran a döntés jogi megindokolása több fejtörést okoz, mint maga a döntés."²⁴

A bírói ítékezés eme tévútra kerülése fényesen igazolta, hogy a jog nem pusztán forma, a jogalkalmazás annyira nem racionalizálható, hogy elmechanizálható logikai műveletté egyszerűsödnék.

A büntetés-kiszabás ui. a bírónak nem pusztán logikai kognitív tevékenysége, hanem emocionális és értékelő működése is.

A jogélet jelenségei mechanikai formulákba nem szoríthatók. Ahány jogeset, annyi különvalóság, ahány tettes, annyi önálló individualitás. Éppen ezért igazságos ítélet tisztán logikai úton a jog normáiból nem dedukálható. Jól mondja Isay, hogy a logika az igazsággal szemben vak. "Egy normából éppúgy lehet igazságos, mint igazságtalan határozatot minden logikai ellenmondás nélkül levezetni."²⁵

23 Mikorey: Naturgesetz und Staatsgesetz. Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht. 1936.

24 Schiffer: Die deutsche Justiz. 1928. 126. l.

25 Rechtsnorm und Entscheidung. 1929.

A büntetékiszabásnak logikai racionális elemei mellett vannak irracionális elemei is.

Így a magyar Btk. 89. §-a azt az általános rendelkezést tartalmazza, amely szerint: "A büntetések kiszabásánál figyelembe veendő a bűnösség fokára befolyással bíró súlyosító és enyhítő körülmények". Mik ezek az enyhítő és súlyosító körülmények, a törvény nem mondja meg. De az egyik oldalon, mint pl. a bosszú, irigység, gyűlölet, haszonlesés stb. mint súlyosítók, vagy a másik oldalon, mint pl. a nemesebb indok, műveletlenség, nyomor, beismerés stb. mint enyhítő körülmények, mind olyanok, amelyek egy konkrét bűncselekmény élő tetteséhez és nem egy in abstracto értelemben vett bűncselekmény elkövetőjéhez kapcsolódnak. Ezt a kapcsolást a bíró végzi el, amikor súlyosítónak tekinti egy adott esetben mindazon körülményeket, amelyek a cselekmény súlyosabb szociálértékelését vonták maguk után és fordítva, enyhítőknek azokat, amelyek a cselekményt enyhébb megítélés alá vonják.²⁶

Különösen szemléltető azon törvények rendszere, amelyek ezen körülményeket taxatív felsorolják. Így a magyar jogalkotás büszkesége is, az 1843. évi büntető törvényjavaslat vonatkozó része az abban megnyilvánuló magas etikai felfogásával. Az itt felsorolt körülményekről írja Fayer, hogy úgy hangzanak, mint a tizparancsolat. Magukba foglalják az egész jog- és erkölcsant. Mintha csak Deák Ferencet hallanók beszélni.²⁷

A bíró értékeli. Ezt az értékelést pedig azon etikai normák mérőeszközén keresztül végzi el, amelyek a jogközösséghez tartozók lelkében uralkodnak: De ezen értékelés mellett szükséges a bírónak beleélése minden adott esetben, mert csak ezen emocionális tevékenysége teszi lehetővé, hogy individualizáljon, hogy a büntetést a tettes egyéniségéhez alkalmazkodóan szabja ki. Találón mondja a mi Grosschmidünk: "A jogi meggyőződés mintegy visszaver a bíróban, aki úgyszólván a leghivatottabb fülkagylója vagy mondjuk fonográfja, természetesen azonban mindig nagyon elvegyítve az ő szubjektívizmusával" vagy: "a törvénynek kötelező ereje és hatálya voltaképpen a népnek jogéretén alapszik, mert hiszen - ilyen imponderabilitákon - erkölcsökben stb. nyugszik ..."²⁸

26 L. különösen Angyal-Rác: A büntetés kiszabása bírói gyakorlatunkban. 1937.

27 Fayer: Az 1843-iki büntető törvényjavaslatok. I. 98.

28 Grosschmid: Jogszabálytan: 1905. 220. l.

A bírói határozatok tehát nem tisztán joglogikai úton

keletkeznek. De a törvényhozó már a jogpozitivizmus virágzó korában kénytelen volt mind több és több irracionális elemet értékesíteni. Kénytelen volt, hogy a bíró a jogi és etikai norma, a törvény és a jog, a jogszabály és az igazság kirívó ellentéteit adott esetekben kiegyenlíthesse. Az a számos tételes jogszabályban előforduló mesterkifejezés, mint amilyenek pl.: "a jogéret", "méltányosság", "a dolog természete", "a jó erkölcsök", "alapos ok", "szerződési hűség és bizalom" stb. lényegében a törvényes rendelkezéssel szemben értékelő szempontot tartalmaz, hogy az adott esetben a társadalom tagjainak a többsége mit tart helyesnek, igazságosnak. Így törik keresztül a jogpozitivizmus zárt normatív rendszere. Így válik a merev jog rugalmassá ezen értékelő irracionális elemek alkalmazásával, a jogszabály a konkrét esethez hozzáalkalmazkodóvá, a jogkövetkezmény a tettes egyéniségéhez igazodóvá. Ezért hirdetik ma mind többen, hogy a bíró nem a törvénynek, hanem az örök jogrend szellemének van alávetve. De már most annak megítélésében, hogy ennek az örök jogrendnek mik az alkotó tényezői, óriási eltérésekkel találkozunk. Így, ha a kérdésnek a legújabb fejlődését tekintjük, amely különösen a német nemzeti szocializmus jogfilozófiájában tükröződik vissza, a bírói határozathozatal irracionális elemei között a régi "Rechtsgewissen", "Rechtsgedanke", "Rechtbewusstsein" mellett mind gyakrabban találjuk emlegetni a "Volksbewusstsein", "Gesunde Volksanschauung", "Nationalsoz. Weltanschauung" stb. terminológiáját.

Mindebből azt látjuk, hogy a német népből ma még hiányzik teljesen egy központi jogidea képzete. Annak kialakítására tör ugyan a gleichsachtoló vezérl akarat; de sokkal könnyebb a külső rend létesítése, mint egy új meggyőződéssé váló ideológia megteremtése. Ma még csak a cél nyilvánvaló, hiszen az új eszmekör vezérvképviselei állandóan hirdetik. Ez pedig lényegében nem más, mint egy biológiai, faji természetjogi felfogás uralomra juttatása. Vagyis az útirány, amint a maga jogtétéleinek levezetéséhez, úgy ezek magyarázatához is a német nép különleges vérségen nyugvó nemes fajiságához fordul.²⁹ A jog és morál kapcsolatának újabb megteremtéséről halljuk igen gyakran nyilatkozni az arra hivatottakat; de ez a morál más, mint a keresztény kultúr- nemzetek még ma uralkodó morálja. Így az egyébként elvileg helyes mozgalom, amely a jog és az erkölcs kapcsolatának

29 Eberhard: Modernes Naturrecht. 22. l.

visszaállítására irányul, a jogot, mint a kultúra egyik legértékesebb gyümölcsét, az elfajulás veszélyével fenyegeti, mint amire mindjárt rámutatunk.

A büntetékiszabás, ismételjük, a bírónak nem pusztán logikai; hanem értékelő működése is. A bíró a múltban keletkezett jogszabályt alkalmazza a jelen adott eseteinek a megoldására. De ezt a működést nem egyedül joglogikai úton végzi el, hanem értékeléssel. Mert az a bíró, amelyik a kor társadalmának etikai értékelésével és az élet szükségleteivel nem számol, törvényt alkalmazhat, de igazságtalanságot mér. Tehát sehol nincsen nagyobb jelentősége a törvény és az élet, a jog és az etika közti kapcsolat helyreállításának, mint éppen a büntetés kiszabásánál. Ez még korántsem jelenti a jognak az etikával való összezavarását, hanem pusztán egy tőről fakadó természetüknek szem előtt tartását.

Racionális korunk az értelem napja előtt restellte a bírói döntésnek irracionális forrását megjelölni, még akkor is, amikor abból merített. Ez az ősforrás pedig a keresztény államokban a törvénypozitivizmus legridegebb korában is mindig használatban volt. Nyelvünkben jelzésére leginkább a "jogerzet" szó nyert lefoglalást. Olyan gyakran használták, hogy már szinte racionális fogalomvá vált. Pedig azért erzet, mert logikai síkra ki nem vetíthető. Elemzését a pozitivizmus kora elodázta. Végző elemzésében eddig e forrás az értékek világába vezet, amelynek pillérei: az igaz, a szép és a jó irracionális elemei.

3. Fejtegetéseink során több ízben kellett arra rámutatnunk, hogy az új kollektivisták irányú büntetőjognak értékelése sokban szembekerül a keresztény etika értékelésével.

Nézzük meg ezt e helyen kissé közelebbről.

Nem fér össze azokkal elsősorban az a kollektivisták ideológia, amely az értékrendszer csúcsára az államot vagy a vérségi alapon nyugvó népi közösséget helyezi. E kérdés tisztánlátását nagy fokban akadályozza az egymással szembenálló ellentétes szemléleti módok el nem határolása.

Helyes módszertani alapon ui. az individuummal mint szociológiai fogalommal szemben a társas közület, közösség, a társadalom áll. Míg ezzel szemben a személyiség etikai fogalom, amelynek viszont a kollektív személy: az állam, az egyház stb. felel meg. A szociológiai és axiológiai kérdés különválasztandó. Vagyis míg a szociológiailag felvetett kérdés az iránt érdeklődik, hogy keletkezésében logikailag melyik az első: az egyes vagy a közösség, addig: axiológiailag akként hangzik a kérdés, hogy melyik az értékesebb: az egyes személy vagy a kollektív (nemzet, állam)?

Így ezért szociológiailag lehet valaki antiindividualista és axiológiailag mégis a perszonalizmusnak a híve, vagyis annak a felfogásnak, mely a világ érték-skálájában a legmagasabb értéket az ember személyiségében látja, amely szerint tehát minden más kollektív személyiség az ember személyéért van és nem megfordítva. Ezt a felfogást nevezhetjük univerzális perszonalizmusnak is.³⁰

Ebben a felfogásban látja a magyar Schütz is az individuum és a kollektívum ellentétét kiegyenlíthetőnek, mert mint személyiség az ember eo ipso, mivoltánál fogva: egyén is, közösség is, vagyis amint ő mondja, "látszó ellentétek élő egysége". "Egyén mint én, közösség mint értékek vallója és valósítója." (Örség. 290. l.) Ezen az alapon találja megoldhatónak a kötöttségnek és szabadságnak holt pontra jutott problémáját. Az igazi szellemi szabadság tartalmi és pedig a keresztény szabadság, ez pedig: belenőni és belegyökerezni a valóságok és értékek világába. De ez egyben kötöttség, mert erkölcsi kötelezettség. "Egész egyéni magatartásom és minden állásfoglalásom kötelező normája az értékvilág nagy törvénye - Isten akarata" (l. m. 290. l.).

Az állam és a nép vagy ezek szimbolikus kifejezőjének, nevezzék azt bárhogyan, minden olyan értékelése, amely ezeket tekinti a legfőbb értékeknek és az egyént ezek eszközévé súlyosztatja le, keresztény-etika ellenes. Vagyis ha "a közösség nem akar letérni a keresztény etika síkjáról, nem követhet más felfogást, mint azt, amely a közösség istenítése helyett az egyes személynek Istenhez való felcsemelésére törekszik a kollektív személyiségeken az államon egyházon keresztül."³¹

Az ember az értékvilágba gyökeredzik bele. Ez az értékvilág pedig a keresztény kultúra értékelemből épül fel. Homokra épül ezért azon állam büntetőjoga, amely a bűncselekményeknek kialakításában az egyéniség feláldozásával a közösséget emeli bálványá.

30 L. Luis Legaz y Lacambra. Archiv f. Rechts- u. Soz. phil. 1934. 276. l. Az institution-elmélet hívei közül különösen: Haurion, Gurvitch, Renard, Rigaud, Desqueyrat, Bosanquet érdekes fejtegetései érdemelnek figyelmet.

31 XI. Pius pápának a kat. egyház németországi helyzetéről szóló enciklikája élesen száll szembe a "vér és faj mítoszával", ezen a kereszténység fogalmának a megmásításával becsmépszett panteisztikus új pogánysággal. De éppoly erőlesen ítéli el a dolgok Istentől teremtett és parancsolt rendjének felforgatását és meghamisítását: a fajnak vagy népnek vagy államformának, az állami hatalom hordozóinak "bálványozva istenítését".

De miért tekintjük a keresztény etika normáit minden értékelés legfőbb mérőszekőzétül? A kérdésre e helyen röviden csak ennyit válaszolunk. Krisztus tanítása szerint minden ember az Isten képmása. Ebből ered közvetlenül minden embernek jogképessége, jogilag személyi minősültsége. Nem élhetnek ezért egyesek a teljes jognélküliség állapotában. Megszűnik az ember dolog mivolta, a vad és rabszolga is elvileg felemelkedik a személy minősültségébe. Téves volna az a felfogás, mely tagadná a kereszténység előtt más kultúrák létét. De a kereszténység előbb említett tanában látjuk Jheringgel a kultúrtörténelem legnagyobb vívmányát; a keresztény etikának valamennyi másfőlé való emelkedését.

A keresztény etikába ütköző törvények ma már a világ népeinek a lelkében idéznek elő általános hullámzást. Miért? Azért, mert a keresztény kultúrközösségben élő, bár vallásilag kívülálló népcsoportok is ezen erkölcsi normákat tekintik bizonyos kérdések általános szabályozóiu, miért is, ha valamely államban a pozitív jog szabályai kerülnek ellentétbe az etika normáival, az összeütközés súlya szerint reagál a népek erkölcsi érzéke.

A jog és etika különvalóságának, de egy gyökérből eredő voltának tudatában értékesítjük ezért a büntetőjog területén a keresztény etika értékeléseit. A pozitív jog szabályai felett ott látjuk azt a jogeszmét, mely a krisztianizmus forrásából ered.

De ez a kérdés a büntetőjogszabályok keletkezésének a problémájához vezet.

4. Binding óta a büntetőjogban ma már tisztán látjuk, hogy minden törvényes tényálladékban, ha elemezzük, egy norma rejlik, mely tilt, vagy parancsol valamit. Eme normák részben a polgárok összességéhez, részben pedig az állami szervekhez szólnak. Ebben az értelemben a büntetőtörvényektől fogalmilag, első részükben a tényálladékban foglalt állami parancsoktól és tilalmaktól a normák, melyeknek címzettje közvetlenül a jogi közület összesége, megkülönböztetendők. A norma így szól: "nem szabad ölnöd". A büntetőtörvény parancsolja: "aki öl, megbüntettetik".

Mikor Binding az ő mesteri módon felépített normaelméletében a bűncselekmény normatív jellegét először alapozza meg tudományosan, a bűncselekmény dogmatikai konstrukciójának egy eladdig szinte érthetetlenül fel nem vetett kérdésére ad feleletet. Mielőtt az első antiszociális emberi magatartás a vele szembehelyezkedő szociális reakciót kiváltotta, kellett lennie bizonyos normának, mely annak elkövetését tilalmazta. Kérdéses, hol található meg a büntetőtörvény által feltételezett engedelmességet előíró parancsok vagy tilalmak? Binding a választ abban adja meg, hogy az ember cselekvésének vannak egységes szabályozói. Ezért

a büntetőjognak, magánjognak stb. írott jogtételei csupán bizonyos legfelsőbb parancsoknak lecsapódásai. Ezek a parancsok - normák - a konkrét jogtételeknek alapját vagy előfeltételét képezik,³² de azokon kívül és mögött vannak és a legtöbb esetben nélkülözik a törvényes formát.³³ A normák lényegéből következik, hogy tulajdonképpen nincsenek is külön magánjogi normák szemben a büntetőjog, közjog vagy nemzetközi jog normáival, hanem azok a jogrend legfelsőbb általánosításai lévén, mind közjogi jellegűek. A normák, mint törvény feletti kategóriák, az államnak "engedelmisségi igényei", tiszta indokolás nélküli parancsai, melyek a jogi közület tagjainak a kötelességeit állapítják meg. A büntetőjogban is "a deliktumot a büntetőtörvények mint rajtuk kívül álló normák sérelmét ismerik el".³⁴ A büntetett a maga cselekvésével nem is a büntetőtörvényt sérti, hisz annak megfelelően cselekszik, hanem az annak alapját képező normát.³⁵ "A büntetőtörvény létesíti a bűncselekményt." A bűncselekmények nagy részének megfelelő normák az írott közjogi szabályokban azonban nem található meg, miért is éppen a büntetőtörvényből következtethetünk ilyen normákra.

Binding, amikor a normák genetikájában e pontnál megáll, olyan határhoz érkezik, melynek az átlépése elé az ő formalisztikus jogtani felfogása vétót kiált. Márpedig Binding eme fejtegetéseit nyomon követve, tovább kell haladnunk, vagyis nem állhatunk meg egy jogpozitivizmus talaján nyugvó fiktív közjogi norma-komplexum feltételezésénél. De ez az út már nem a normatív, hanem a kauzális út.

E helyen azon írók közül, akik megkísérelték a továbbhaladást, csupán M. E. Mayert említjük meg. Ahoá ő eljut, a kultúrnormák birodalma. Ezalatt ő "azokat a parancsokat és tilalmakat érti, amelyekkel valamely társadalom a maga érdekeinek megfelelő magatartást követel". Vagyis olyan parancsok és tilalmak, melyek mint vallásiak erkölcsiek konvencionálisak, mint a forgalom és foglalkozás követeleményei jelentkeznek az egyessel szemben.³⁶ "A kultúrnorma csak az anyag, amelyből a törvényhozó a jogi normát megalkotja" a Mayer kultúrnorma teóriájával szemben is csak ez egy Bindingnek ellenvetését idézzük, mint módszertani szempontból is a legfontosabbat. Szerinte Mayer kultúrnorma elmélete teljes egészében

32 Binding: Die Normen und ihre Übertretung. 1916. I. k. 45. l.

33 I. m. 36., 45. l. Lehrbuch. 848. l.

34 I. m. 45. l.

35 I. m. 134. l.

36 M. E. Mayer: Rechtsnormen und Kulturnormen. 1903.

hamis. "Nem igaz - hangsúlyozza Binding - mintha hasonló kultúrájú államban hasonló hangzású és minden esetre nemzeti színezettségtől mentes, tehát világmormáknak kellene lenniök. Végtelenül gyakran és sokszor a legüdvösebb hatással állít fel a törvényhozó, mint népének vezetője a jog területén új köteleességeket: A jognak a jogászok részéről méltatlan lealacsonyítása, ha annak létehez egy távolabbi igazolást talál szükségesnek. A tényállásnak durva megmásítása, hogy a törvénnyel szemben semmiféle tekintettel nincs, hanem csak az abban foglalt kultúrnormával szemben."³⁷

Binding ezen éles hangú tiltakozása formalisztikus jogtani felfogásának logikai következménye. A jog zárt autonóm jellegéhez vált volna hűtlenné, ha a normatív utat elhagyta volna. A kérdés helyes megfejtéséhez azonban e téren az explikatív módszertani út vezet.

Ha a jogszabályok keletkezését kauzálisan vizsgáljuk, úgy nyilvánvalóan látható, hogy azok elsősorban is a közület létét, a benne élők érdekeit igyekeznek biztosítani. Vagyis amikor az állam bizonyos emberi magatartásokat (emberölés, lopás, gyűjtögetás stb.) büntetési szankció alá helyez, akkor azt azért teszi, mert azok a közület létét fenyegetik. Minden jogszabály végső forrása nem más, mint az önfenntartás törvénye. Végső elemzésben ezért minden tételes jogszabály a közület tagjai magatartásának a normája, a társadalom létfenntartásának a biztosítója. Így jut el a normák genetikai vizsgálata eme természeti törvényekből fakadó norma-komplexumig, amely azután a fejlődés folyamán magától értetődően igen differenciált norma- kategóriákkal (vallási, erkölcsi, konvencionális stb.) gazdagodott. Éppen ezért amennyire helyeseljük Mayernek ama törekvését hogy a Binding nyitotta úton tovább kell haladnunk, éppen annyira kifogásoljuk, hogy az út végét a "kultúrnormákban" jelöli meg. Mert a kultúrnormák körének ama tág megjelölése is, melyet Mayer kihúz, szűk ahhoz, hogy a jogszabályalkotás egész matériája beleférne.

Vagyis ama parancsok és tilalmak, amelyek ma már a legkülönbözőbb norma-kategóriák elemeiből tevődnek össze, végső elemzésben az egyén magatartását a társadalom létérdekeinek megfelelően meghatározó, a társadalom létfenntartását biztosító szabályokban bírják gyökerüket. Röviden ezért azokat a köz fenntartási vagy a társadalom létfenntartási szabályainak nevezhetjük. Igazi gyö-

³⁷ Binding: i. m. II. 369. s köv. l.

kere a szervezetek ama biológiai törvénye, hogy minden organizmus élni törekszik, létét s vele boldogságát biztosítani törekszik és szervi működése szabályozása felé halad. A primitív ember legelőször a maga fizikai létét igyekszik biztosítani. De mihelyt kilép természeti ősszállapotából; már nem pusztán a bio-fiziológiai szükségletek kielégítésében merül ki az ereje, hanem amint személyisége kezd kibontakozni, metafizikai szükségleteivel magasabb értékvilágba kezd bekapcsolódni, a kultúra részesévé kíván válni. Ezért nevezi Jhering a jogot a személy morális létfeltételének, mert jog nélkül az ember az állat szintjén marad. Nincs kultúra jogi rendezés nélkül. Magasabb kultúrértékek keletkezésének nincs meg a lehetősége az ember személyisége kifejlődésének jogi biztosítása és előmozdítása nélkül: Így válik a jog mindinkább az emberi nem erkölcsi, szellemi és gazdasági emelkedésének hathatós tényezőjévé. Ezért az állam nem követhet tisztán utilitarisztikus szempontokat. "Az állam nemcsak adót behajtó, kényszer alkalmazó közhatalom, hanem szellem-erkölcsi célok és értékek hordozója is, - a kultúrális célok külső objektíválója."³⁸

Tehát nem kizárólag a racionális materiális tényezők hatnak ki az állami jogrend mikénti kialakítására, hanem azok az irracionális értékelemek is, melyek egy, a létfenntartásra keletkezett közületet a kultúrközösség szintjére emelik. Az a jogrend, amelyet az egyes önkénye létesít, vagy amely kizáróan materiális célokra létesült, futóhomokon nyugszik. A művelődés általános alapelvei, az állampolgárok többségének lelkében élő etikai elvek húzzák meg azt a határt, amelyen belül a jogalkotó életképes pozitív jogszabályokat alkothat.³⁹

³⁸ Kornis Gyula: Kultúra mint államcél. Bécsben, 1937. március 9-én tartott előadásából. Továbbá u. ö.: Az államcél elmélete és a kultúrpolitika. 1931.

³⁹ Moór Gyula a jogalkotó hatalom korlátaiként a lehetetlenségek négyes (logikai, fizikai, szociológiai és erkölcsi) csoportját állapítja meg. Ez utóbbi szerinte abban áll, hogy alapvető erkölcsi követelmények nélkül a társadalom fennállása válna lehetetlenné, vagyis: "az erkölcs azért alkalmas erre a társadalom-fenntartó szerepre, mert az erkölcs tartalma éppen a társas lét nélkülözhetetlen követelményeit szegezi az individuum szolipszizmusával szembe". (A természetjog problémája. 1934. 41. l.) Ez a felfogás azonban társadalmi utilitarisztikus. Az erkölcsi normákban a társadalom védelmi szabályait látja. Az erkölcsi normák között van sok ilyen közvetett hatású is; de van viszont sok olyan is, amelynek nincs semmi köze a társas lét fenntartásához. L. még Leonhard: Recht und Gesetz. A "jog"-ban 1936. I. sz.

III. A bűnösség fogalma

A normatív módszertani alapon nyugvó klasszikus jogpozitivizmus a bűnösségben tisztán jogi jelenséget lát, mely jogi eredeténél fogva független az etikától vagy a lélektantól.

Így az irány nagy mestere, Binding, éles harcot folytat minden olyan törekvés ellen, amely a jogi bűnösség fogalmát az etikából igyekszik levezetni. Normában írja: "Az eredeti bűnösségi fogalom tiszta jogi eredetét erősen kell hangsúlyoznunk. Az a tan, hogy a jog azt az erkölcsiség birodalmából kölcsönözte és az erkölcsi bűnösség fogalma után képezte, téves és csak zavart okozhat".⁴⁰ Vagyis "a bűnösség a joggal szemben való ellentétességben merül ki. Meghatározásából ezt a kapcsolatot kihagyni, a jogi módszertan elleni halálos bűn". A jogi bűnösség pedig mindig az egyes pillanatnyi cselekvésekhez fűződő fogalom. "Egyetlen életfolyamat, pillanat-cselekedet (Augenblickstat), talán teljesen kiesve az ember eddigi szokásaiból, tette őt 'bűnössé' és csak azért lesz büntetőjogilag letartóztatható, nem jelleméért, állandó érzületéért, nem a tett előtti vagy utáni magatartásáért".⁴¹

Most már kérdés: mi adja meg ezen jogi bűnösség jogi tartalmát? Errer Binding így válaszol: "A kötelezettnek jogilag rosszalt, mert in concreto elkerülhető és a jog akarata szerint elkerülendő; a konkrét jogi kötelezettséggel melyet megsértett, szemben való magatartásában merül ki a bűnössége jogi értelemben", vagy másként kifejezve: "A felismert vagy olyan jogi köteletség megsértésének akarásában áll a deliquens egész akarati bűnössége, melyet felismernie kellett volna".⁴²

Míthogy a jogi bűnösség más, mint az erkölcsi, épp ezért nem mérhető ez utóbbi mérőeszközeivel. De a jogi bűnösség nem "társadalmi" bűnösség sem, ezért nem mérhető a társadalmi hasznosság vagy kár mérőeszközeivel sem. Mindkettő a jogi bűnösség fogalmának a meghamisításához vezet.

Ez irány jellemző nagy képviselői közül még Belinget említjük meg, aki szerint minden olyan törekvés, mely a köteletségellenességet az erkölcs, vallás vagy a kultúra megsértésében igyekszik megtalálni, a fejlődés visszacsinálását jelenti, amelynek folyamán ezek szerencsésen egymástól differenciálódtak. A tiszta jogpo-

⁴⁰ Binding: i. m. 275. l.

⁴¹ Binding: i. m. 1283. l.

⁴² Binding: i. m. 286. l.

zitívizmus lényére élénken rávilágítóan írja: "Az erkölcs stb. tételei, mint ilyenek, objektíve még nem jogi tételek, csak akkor lesznek azzá, ha a jog maga szintén azoknak nyilvánítja és fordítva, egy jogi tétel akkor is jogi tétel, ha egyidejűleg nem az erkölcs stb. tétele. A jog mindenesetre elég erős ahhoz, hogy az erkölcsantól stb.-től való gyöngéd kölcsönözgetést nélkülözhesse. A mellett: ha a szándékhoz jogi értelemben az erkölcsellenesség tudatának kell tartoznia, miért nem tartozik a morális rossz fogalmához a jogellenesség tudata?"⁴³ A jogi bűnösség tehát, vonja le végső következtetését, a jogi köteleességeknek megsértésében merül ki, azoknak a köteleességeknek, melyeket kizárólag a jog és nem az erkölcs, erkölcsan és vallás állapít meg.

Alig mutatkozik még valahol a büntetőjog területén kirívóbb színekben a jogpozitivizmus üres formalizmusa, mint éppen a bűnösség kérdésében. Állandóan halljuk a jogi köteleességek megsértését emlegetni, de sehol sem találjuk meg a lényegbevágó kérdésnek a megválaszolását: mit kell értenünk jogi köteleességek alatt? A normatív módszertani alapon nyugvó büntetőjog nem érdeklődik a jogi köteleességek keletkezése után. Azokat mint adottságokat tételezi fel. Így megjelölése csak üres formai keret. E normatív keretet pedig csak úgy tölthetjük ki tartalommal, ha tekintettel vagyunk e jogi köteleességek keletkezési folyamatára. De ide már az explikatív módszertani út vezet. Olyan köteleességek, melyeknek forrása kizárólag a jog volna, nem léteznek. A törvényhozó, amikor tételes jogszabályaiban jogi köteleességeket állapít meg, mindannyiszor az állampolgárok többségének lelkeiben élő etikai köteleességekből merít. Ez az az irracionális forrás, amelynek semmi köze nincs egy racionális kor jogpozitivizmusához, amely a maga fogalmainak kiépítésében egy racionálisan megszerkesztett ezoterikus etikához menekül.

E tiszta normatív bűnösségi tannal helyezkedik szembe azon naturalisztikus, amely a bűnösségben nem lát semmiféle értékelést, hanem pusztán lélektani kapcsolatot a cselekvő alany akarata és egy jogellenes cselekvés eredménye között. Ez irányt jellemzően mondja nálunk Finkey: "Az alanyi okozatosság, a közönségesen ún. 'alanyi bűnösség', nem a tettes erkölcsi megítélését akarja kifejezni, csak azt, hogy a jogsértő cselekvés a tettes személyiségének, alanyiségának az okozata,

⁴³ Beling: Die Lehre vom Verbrechen. 1906. 184. l.

csak a lélektani összefüggést akarja jelezni, mely a jogsértő cselekvés és a tettes (alany) akarata között fennforog, t. i. annak megállapítását, hogy a tettes öntudattal és akarattal az állam által büntetendőnek nyilvánított cselekményt létesített".⁴⁴ Hasonlóan a német irodalomban Birkmeyer, ki szerint a bűnösség nem más, mint a bűncselekmény elkövetésére való szabad önelhatározás⁴⁵, vagy Thon, aki a bűnösséget egy jogellenes tényálladék elkövetését képező magatartásra való elhatározásban látja.⁴⁶

Amíg a bűnösség tiszta normatív jellegű kiépítése elszigetelt jelenség maradt, addig e naturalisztikus irányzat a XIX. század végén és a XX. század elején a büntetőjogi irodalomban uralkodó volt.

Az egymástól egyébként annyira különböző fogalmi kiépítés egyben mégis megegyezik. Mindkettő kora racionális irányának a terméke. Amíg az egyik a tovább nem elemezhető jogi kötelesség megsértésében látja a bűnösség lényegét, addig a másik abban minden értékeléstől ment lélektani kapcsolatot keres.

Márpedig a bűnösség a cselekvő alany és cselekménye között fennálló ama lélektani kapcsolat, amely rosszálló értékítéletben nyer kifejezést. Így Frank nyomán ez értékelést a német irodalomban igen sokan a "szemrehányhatóság"-ban juttatják kifejezésre. "Ha olyan rövid jelszó után kutatunk - írja -, mely a bűnösség fogalmának összes említett alkatrészeit magában egyesíti, nem találok mást, mint a szemrehányhatóságot. Schuld ist Vorwerfbarkeit."⁴⁷ Ismét mások a bűnösségben, mint a tettes és cselekménye közti értékelt lelki vonatkozásban: a kötelességellenes akaratot látják s a bűncselekményt, mint ezen akarat megnyilvánulását szemlélik. Így már Merkel szerint: "A bűnösség valamely személy kötelességellenes működése mely mint ilyen az érvényes értékítéleteknek megfelelően felrovatik".⁴⁸

Ez utóbbi irány azonban nagyrészt adós maradt annak a megjelölésével, mi az alapja a szemrehányhatóságnak, illetve miért kell egy adott esetben meghatározott személy akaratnyilvánulását kötelességellenesnek tekintenünk?

Hízen természetes, a szerint változik az értékelés eredménye, amint változik az értékelő mérő eszköz, amit szemléltetően bizonyít a legújabb hajtású német büntetőjog.

A nemzeti szocialista irányú új német büntetőjog inkább determinista állásfoglalású, mert felfogása szerint az akaratszabadság elve szélsőséges individualizmushoz vezet.⁴⁹ A bűnösség lényegét pedig az új irány is a kötelességellenességben keresi. De ennek semmi köze a kor uralkodó etikájához. Ez a bűnösség a nép, vagy még helyesebben a faj elleni kötelességellenesség. Meghatározása folyik a bűncselekmény fogalmából, amely a német faj, illetve a népi közösség elleni magatartás. Miért is a kötelességellenesség nem a társadalmi hasznossági vagy erkölcsi értékelő szempont szerint igazodik, hanem a népi vagy faji közösség érdekei után. Ezért használják előszeretettel a bűnösség megjelöléséül a "Volksschädlichkeit" kifejezést. Szándékosan cselekszik az, aki ennek tudatában követ el bűncselekményt. Amíg pl. a Liszt-féle individualista irány a társadalom értékelésének előtérbe tolásával alkalmi - állapot, aszociális - antiszociális büntetecsek között tett megkülönböztetést, addig az új irány szerint a faji közösség értékelése az irányadó.

E bűnösségi konstrukció szakítás a jogpozitivizmus racionális struktúrájával, de ugyanakkor éles szembekerülés a bűnösség etikai uralkodó alapjellegével. Az új irányú büntetőjogban így legfeljebb a bűnösség régi terminológiája marad meg. Bár ez sem indokolt, mert a bűncselekménynek primér kötelességellenességként való felfogásából következik hogy a jogtalanság- és a kötelességellenességként felfogott bűnösség közti megkülönböztetésnek az alapja is kicsúszik.⁵⁰

A bűnösség fogalmának kiépítésére vonatkozó felfogásunkat, a magunk követte módszertani úton, a következőkben összegezzük.

A bűnösség elsősorban is a tettes egyénisége és az ő cselekménye közti lélektani kapcsolatot fejezi ki. Amint Schopenhauer találóan mondja: "A büntető kódex semmi más, mint a bűncselekménytől távontartó összes elképzelhető ellenmotívumoknak a jegyzéke".⁵¹ Ennek vonja le logikus következtetését M. E. Mayer abban,

44 Tankönyv. 1910. 257. l.

45 Encyclopedie. 1125. l.

46 Rechtsnorm. 78. l.

47 Über den Aufbau des Schuldbegriffs. 1907.

48 Lehrbuch. 70. l.

49 Siegert: Grundzüge des Strafrechts im neuen Staate. 1934. 47. l.

50 L. Schaffstein: Das Verbrechen als Pflichtverletzung. Grundfragen der neuen Rechtswissenschaft. 1935. 108. s. köv. l.

51 Die Welt als Wille u. Vorstellung. IV. 342. l.

hogy "minden bűncselekményt külsőleg úgy lehet jellemezni, amely elkövetett a nélkül, hogy a jogellenes eredmény képzete ellenmotívuma lett volna, holott annak kellett volna lennie".⁵² Minthogy az emberi cselekvések kialakításában az ember jelleme mint állandó tényező szerepel, a cselekvési aktusok jellemzésére a cselekmény motívumai önként kínálkoznak. Vagyis a motívumban látható legjobban az, ami a tettet a jogrend megsértésére készítette. De ezen motívumokban mutatkozik meg az alany bűnösségének a foka is, mert a bűnösség skálája változik a szerint, amint: a) az alannak megvolt a képzete tevékenységének az eredményéről, annak az állam büntető hatalmával eltiltott és büntetést maga után vonó természetéről; de ez nemhogy visszatartotta volna, hanem éppen az eredménynek eme képzete (célzat) indította a cselekmény elkövetésére (közvetlen szándék, dolus directus); b) a bűnösség enyhébb fokbeli megnyilvánulása, amikor megvan ugyan a cselekvő alannak a bűnös eredményről a képzete; de nem ez az eredmény-képzet volt, amely a cselekvésre motiválta. A bekövetkezett eredménnyel szemben közömbösen viselkedett, vagy az eredmény képzetének esetleges kontramotiváló hatását elhárította (esetleges szándék, dolus eventualis); c) még enyhébb megnyilvánulása a bűnösségnek az, amikor még mindig megvan a cselekvő részén tevékenység eredményének a képzete, de az eredmény bekövetkezését elhárította magától, remélve annak be nem következését (tudatos gondatlanság, luxuria); d) végül, amikor a cselekvő nem alkotott a maga tevékenységének eredményéről képzetet, tehát így annak nem is lehetett motiváló ereje; ámde kellett és lehetett volna alkotnia, s ekkor annak kontramotiváló ereje is érvényesülhetett volna (nem tudatos gondatlanság, negligentia).

A bűnösség lényegét tehát az emberi jellem és motívum kapcsolatában bizonyos képzeteknek ellenmotívumokká nem válásában látjuk. Amit mi a tettesben elítélünk, az ő tipikus értékelése⁵³, cselekvéseinek az ő egyéniségével adekvátnak kell lennie.⁵⁴ De ez mindjárt a bűnösség fogalmának értékelő részéhez vezet. A bűnösség ui. a kor etikájának a talaján nyugszik. Bűnösség megállapításának ezért csak akkor van helye, ha a tettes a cselekményének szociál-etikai értékét, annak helytelenített voltát ismerte vagy ismernie kellett volna.

⁵² Die Schuldhafte Handlung. 1901. 150. l.

⁵³ Grünhut: Monatschrift, Beiheft I. 1926. 92. l.

⁵⁴ Mezger: Lehrbuch. 1931. 275.

Az emberi magatartások megítélésénél etikai értékelések élnek és érvényesülnek az emberek tudatában, írja Degré Lajos. A nép etikai és jogi szabály között nem különböztet.⁵⁵ A jog és etika közös gyökérből fakadó kultúrhatás. A bűnösség fogalmának tisztán racionális síkon mozgó kiépítése a közös eredetről felelkezik meg.

A bűnösség e szerint racionális és irracionális elemekből összetevődő fogalom, mert azt, hogy bizonyos képzeteknek ellenmotívumokká mikor kellett volna emelkedniök, az etika ítélőszéke hivatott eldönteni. A bűnösség tehát a cselekvő alany jelleme és cselekménye között létező ama pszichikai és etikai kapcsolat, mely szociáletikai értékítéletben nyer kifejezést.

IV. A büntetés

A büntetés fogalmának jogdogmatikai kiépítése magától értetődően a büntetés jogalapjának és ebből folyó céljának mikénti elvi felfogásától van feltételezve. Ennek megfelelően azután a büntetés jogi konstrukciójában az abszolút és relatív elméletek harcában majd az irracionális, majd pedig a racionális elemek jutnak túlsúlyra.

Amikor a klasszikus büntetőjog első alapjai megszilárdulnak, a büntetés jogalapjának kérdése már pompás természetfilozófiai elméletekben nyert kímélyítést. Így a természetjogfilozófián táplálkozó büntetőjog egész büntetéstana az abszolút igazságosság elve körül kristályosodik ki. Ez abszolút elméletek pedig a büntetés céljává a megtorlást emelik, minthogy a büntetés az a malum passionis quod infligitur propter malum actionis.

A klasszikus büntetőjog büntetéstana individuáletikai és formális jellegű, mert a rossz, mely megtorlandó, egyéni rossz, s mértéke az alany egyéni bűnössége, és cselekménye súlya szerint igazodik. A büntetés magva pedig "közvetlenül a jog ideájából levezetett tétel, az igazságosság ideájának egyik attribútuma."⁵⁶

⁵⁵ Az értékítéletre vonatkozó ismeret mint bűnösségi előfeltétel. Wlassics-émlékkönyv 77. s. köv. l.

⁵⁶ Stammler: Theorie der Rechtswissenschaft. 1911. 259 s. köv. l.

A büntetés jogalapjának elméleti kutatása a szociál- utilitarisztikus filozófia hatása alatt más irányban is megindul; de korántsem az előbbihez hasonló filozófiai kimélyítéssel. Hatása múló jelentőségű maradt volna, ha a kriminológiai kutatások eredményei nem juttatják a különös megelőzés (speciális prevenció) eszméjét diadalra. A kriminalitás keletkezési tényezőinek etiológiai tanulmányozásával felfedett kriminogén források adnak létjogosultságot a büntetőjogi relatív elméleteknek, mikor a ható tényezőkkel szemben a büntetés célját abban szabják, hogy a büntetett a jövőben lehetőleg újabb bűncselekményt ne kövessen el. Így indul meg a büntetés fogalmának elracionalizálódási folyamata. A racionális célkitűzés: a társadalom védelme, amit a büntettek különböző osztályai szerint majd a javítás, majd az elrettentés, majd az ártalmatlanítás, illetve mesterséges kiválasztás van hivatva elérni. Így járul a klasszikus büntetés-fogalom konstrukciójának formális elemeihez új alkatelem; mely már nem a jog ideájából levezetett "Sollen", hanem a társadalomvédelem ideájából levezetett "Sein" világának a gyermeke. Újabban azonban ismét a büntetés racionális elemeinek visszaszorítására irányuló törekvésekkel találkozunk. A büntetés cél-elemének elhanyagolásával mindinkább annak irracionális metafizikai jellegét kezdik kihangsúlyozni.⁵⁷ Így használják előszeretettel a büntetés lényegének megjelölésére az integráció kifejezést.⁵⁸ Ezalatt pedig általában a közösség és rendje megzavart egyensúlyának visszaállítást értik a közösség rendjének újabb megerősítésére. A büntetett reintegrációját abba a közösségbe, amelyhez őt fűző köteleit megszaktotta.

Így a megtorló gondolat újabb renaissancea mutatkozik, igaz nem az individuál-, hanem inkább a szociáletika alapján. Vagyis ezen indokolás szerint a rossz, mely megtorlásra vár, szociális rossz; ezért a megtorlás mértéke: a tett és a tettes objektív és szubjektív szociáellenessége után igazodik.

Az új irány büntetéstana a célgondolat elejtésével a maga büntetőjogát előszeretettel nevezi a tekintély büntetőjogának, amelynek feladata: az állami tekintély érvényesítése, hogy az állam hatalma az egész világ előtt megnyilvánuljon.⁵⁹ A büntetésben mintegy szimbolikusan nyilvánul meg az állam méltósága. A

bűncselekmény nem oka a büntetésnek, hanem alkalom arra. Tehát alkalmazásánál eszik minden racionális célszerűségi szempont.⁶⁰

Az állam tekintélyét csak növeli a büntetések súlyos volta, így a halálbüntetésre szükség van, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy az egyes az államnak feláldozható. A kriminológiai irány bűnül róják fel, hogy a cél-gondolat előtérbe tolásával a büntetések enyhüléséhez és ezzel az állami tekintély gyengítéséhez vezetett.

Részünkről azt a felfogást, amely a büntetés feladatát az állami tekintély érvényesítésében keresi, teljesen elhibázottnak látjuk. A büntetőjog ui. nem választhatja a maga célkitűzéséül azt, ami csak egy állam egész jogrendszere mikénti működésének lehet végső eredménye. Lehetnek egy állam büntető kódexének még olyan súlyos büntetései a nélkül, hogy az állam tekintélye ezzel emelkednék. Ezt az a történelmi múlt, amikor még nem is olyan nagyon régen igen sok államban a halálbüntetés volt az egyetlen büntetési nem, csattanóan bizonyítja. "S mit használtak az emberiségnek a kínok ezer fajai?" - kérdi a mi Szemerénk. "Mi jó és nemes virágozott azon hatvanezer életéből, mi VIII. Henrik alatt múlt ki vérpadon, s azon hetvenezerből, ami Angliában 1689-től 1787-ig hóhér által végeztetett ki. Nem kellene-e eszerint Spanyolországnak paradicsomként ragyogni, hol némely három hónap alatt 2600-at ölt meg a törvény szava?"⁶¹

Az állam tekintélyét más körülmények biztosítják, nevezetesen az egész állami jogrendszer mikénti működése. Vagyis minél tökéletesebben felelnek meg egy államban az egyes tételes jogágak a felmerült szükségletek kielégítésének; a büntetőjog területén maradván, minél jobban képes az állam büntetőjoga megvédeni a közösséget a bűntevő egyénnel szemben, s így minél kevesebb egy államon belül a bűncselekmények száma, annál inkább emelkedik ezzel az állam tekintélye.

A bűncselekmények számát pedig elsősorban is a kriminalitás elleni céltudatos küzdelem tudja apasztani.

A kriminológiai iránnyal szemben hangoztatott vád pedig, hogy a büntetés racionalizálása a büntetőjog elgyengüléséhez és ezzel az állami tekintély csökkenéséhez vezetett, teljesen tarthatatlan. Aschaffenburg, mint a kriminológiai irány neves képviselője, joggal tiltakozik a beállítás ellen, mintha éppen az orvos, a

57 L. Larenz: Z. für Kulturphil. 26. I. Kempermann: Z. für die ges. Strafrechtswiss. 1936. 28. I.

58 L. Dahm: DJZ. 34. 827. I. Schaffstein. D. Recht. 35. 269. I.

59 Dahm-Schaffstein: i. m. 41. I.

60 Dahm-Schaffstein: Liberales oder autoritäres Strafrecht 40. sköv. I.

61 A büntetésről s különösen a halálbüntetésről. Budán 1841. 165. I.

pszichiáter volna az, aki félné az egyéni szabadságot korlátozni a közösség érdekében. Így utal arra, hogy az orvos a múltban is, minden világnézettől függetlenül, igen gyakran avatkozott bele mélyen az egyéni jogkörbe, amikor pl. bizonyos kötelező orvosi vizsgálattal, eljárással, bizonyos betegek rideg elkülönítésével stb. az egyéni szabadságot nagy mérvben korlátozta.⁶²

Ez a vád azonban nem új. Legfeljebb csak más az indokolása. Régebben ui. individuáletikai alapon a klasszikusok féltették a büntetésnek, mint megtorlásnak az elfajulását. Ez ellen a meggyanúsítás ellen azonban már Lombroso (az Uomo delinquente IV. kiad. előszavában) tiltakozott, amikor odanyilatkozik, hogy pusztá legenda, mintha az olasz iskola minden büntető kódexet eltörölni és minden csirkefogót és rablót futni engedni óhajtana. Ellenkezőleg: életfogytiglan kívánja ezeket internálni.

És valóban a kriminológiai irány a büntettek bizonyos osztályaival szemben a biztonsági rendszabályok bevezetésére irányuló törekvésével, a határozatlan tartamú büntetés propagálásával stb. az egyéni szabadságba erősen belenyúl, amikor a közösség érdekét az egyén érdeke fölé helyezi.

A büntetés jogi fogalmának helyes kiépítése, vagyis annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a büntetésben a racionális elemek milyen viszonyban vannak, csakis a történeti büntetés fogalmából indulhat ki.

A régi klasszikus irány, amely individuáletikai alapon éppen úgy, mint az új nemzeti szocialista felfogás, amely szociáletikailag a büntetésben kizárólag megtorlást lát, a büntetés történeti fejlődése előtt huny szemet. A klasszikus megtorló büntetéstan normatív büntetés fogalmával mereven zárkózott el a gyakorlati jogélet szükségletei által megkívánt megújulás elöl. Miért is a klasszikus kódexek területein a jogrend egyre bizonytalanabbá válik, különösen a fiatalok és közveszélyes büntettek számának megdöbbentő mérvű emelkedése következtében. A kriminalitás eme patológikus fejlődése a klasszikus iskolát is meggyőzte egy, az eddiginél hatékonyabb büntetőjogi védekezés szükségességéről. De a büntettek "état dangereux"-jével szemben a védekezést már nem tartotta összeférhetőnek a büntetés klasszikus jogi fogalmával, s így konstruálta meg a büntetéstől különböző, a társadalom védelmét biztosító szabályok (biztonsági rendszabályok) fogalmát. Amíg ezzel elismerte a büntetés jogi fogalmának elavult voltát, addig ridegen

62 Aschaffenburg: Neue Horizonte? Monatschrift. 1933. 158. s. köv. 1.

zárkózott el a büntetés fogalmának új megkonstruálása előtt. Más elvi alapon, de ugyane tévútra került a német nemzeti szocialista büntetéstan. Sem az egyik, sem a másik nincs tekintettel a büntetés történeti kialakulási folyamatára. Nincs figyelemmel arra a hosszú útra, amelyet megtett a tisztán ösztön alapján nyugvó társadalmi bosszú, amíg a táliós vérbosszún, majd a kompozíciós rendszeren át közhatalmi büntetéssé kialakult. Nincs tekintettel az ember általános biofiziológiai és kulturális fejlődésére.

A bosszú fejlődéstörténeti jelentőségét nem vitatjuk. "Az ember lelkébe plántált bosszú ösztöne nélkül - találon írja Herold - a gyenge soha sem mert volna az erősebb túlkapásaival szembeszállni, hanem a zsarnok előtt fejét alázatosan hajtotta volna meg; az emberi méltóság és az emberi jogok fogalma soha nem hajnalodott volna".⁶³ De miként a jogélet minden területén, úgy a büntetőjogin is az ösztön-erők elhalványulásával mindjobban az értelmi tényezők veszik át a vezető szerepet. Az ösztönszerű büntetés fokozatosan telítődik racionális elemekkel. Azáltal ui., hogy a büncselekményt megtorló reakcióhoz bizonyos oly eredmények fűződnek, melyek a közösségre kívánatosaknak mutatkoznak, az eredményeknek célképzetté való alakulásával, a kezdetleges ösztönszerű magatartás célszerű cselekvéssé alakult át. E fejlődéssel szemben úgy az ortodox klasszikus, mint az új irány a bosszú ösztönében, a megtorlásban látja a büntetés egyetlen lényeges vonását. Vagyis a büntetés egész fejlődése nem más, mint az igazságtalan megtorlásnak igazságos megtorlássá való átváltoztatása. "Az igazságtalan megtorlás, mely előttünk a bosszú képében jelentkezik; a büntetésben igazságos megtorlás lett" — írja Birkmeyer.⁶⁴ A megtorló büntetőjog hatalmas bizonyítéka személyes és erkölcsi felelősségünknek a közösséggel szemben, bizonyítéka hitünknek, hogy urai vagyunk cselekedeteinknek - írja az új nemzeti szocialista büntetőjogász H. Mayer.⁶⁵

Elmélet és valóság itt is egymástól sokban eltávolodtak. Csak futó tekintetet kell vetnünk a világnak utolsó ötven évre eső büntető törvényalkotásaira. A cél-gondolat centripetális erejét látjuk ui. érvényesülni mindjobban a legkülönbözőbb államok btk.-iban. A javítás, nevelés, ártalmatlanítás és mesterséges kiválasztás

63 Herold: Bemerkungen über das Rechtsprinzip der Zweckstrafe. Zeitschrift. XII. k.

64 Schutzstrafe und Verweltungstrafe. Gerichtssaal. 67. 1.

65 Das Strafrecht des deutschen Volkes. 1936. 50. 1.

tás in synthese: társadalombiztosítás racionális elemeivel gazdagodik a megtorló büntetés egyoldalú szűk köre.

Ismételjük, a büntetés helyes fogalmi kiépítése a büntetésből, mint életjelenségből indulhat ki. Aki a büntetés történeti képét figyelmen kívül hagyja, légius térben dolgozik és így könnyen lehetséges a büntetést akár mint racionális, akár mint irracionális jelenséget felfogni.

De a büntetés történeti kialakulását szem elől nem tévesztő helyes módszertani felfogás szükségképpen vezet a racionális és irracionális elemek ama szintéziséhez, amelyből a büntetés jogdogmatikai konstrukciója felépül. A büntetés jogi struktúrája az igazságosság és célszerűség alkatrészeiből tevődik össze. Vagyis a büntetés: tartalmilag megtorlás (irracionális elem), hatásában megelőzés (racionális elem): erkölcsi rosszaló értékítéletet tartalmazó és társadalmi védelmi célt szolgáló joghátrány.

A büntetőjog alapvető kérdéseinél próbáltuk megvilágítani a büntetőjogi fogalmak racionális és irracionális elemeinek egymáshoz való viszonyát.

A jognak hármias irányú: alak, tartalom és érték szerinti megnyilvánulásában vizsgáljuk már hosszú évek óta - a büntetőjog fő problémáit.⁶⁶ Ez alkalommal különösen élére állítottuk a fogalmak alkotásában megnyilvánuló filozófiai, vagy ha úgy tetszik, világnézeti hitvallást.

Fejtegetéseink eredménye, hogy a büntetőjog fogalmai nem tisztán racionális logikai konstrukciók, de éppoly kevésbé pusztán irracionális értékjelenségek.

A jog, mint kultúrtermék, maga is bizonyos értékrendszer. Innen erednek irracionális elemei. De meghatározott célok megvalósítására való teleologikus beállítottsága következtében az idők folyamán mind több és több racionális elemmel gazdagodott. Amint a racionalizmus korának túlzó jogpozitivizmusa a jog benső kultúrérték-tartalmának elsorvasztásához vezetett, akként jelentene nagy visszatesztet ama másik véglet, amely a jog fejlődésében az irracionális elemeket juttatná uralomra. Hiszen a büntetőjog, mint az állam védelmi joga éppen teleologikus fogalmi alkotásaival vált képessé a büntettek bizonyos osztályaival szemben a

hatásosabb küzdelmet felvenni. A céltalan ösztönszerű reakció így vált célirányos jogi jelenséggé.

Kant bátorító szavainak ma is megvan a maga értelme:

“Habe Mut, dich deines eigenen Verstandes zu bedienen”. De a jognak teleologikus síkon történő racionalizálódásával párhuzamosan kell elmélyedniök a jog érték-elemeinek is, hasonlóan nem az elmechanizálódott civilizált, hanem az értékek világába felemelkedő kultúrember lelkeségéhez, akinek a fizikai világról alkotott minél tökéletesebb ismeretköre szükségképpen gazdagítja metafizikai világképét is.

(Székfoglaló értekezés. A szerző felolvasta a II. osztály 1937. április 19-én tartott ülésén. In: Lukinich Imre szerk.: Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből az MTA II. osztályának rendeletéből. V. kötet, 4. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1938.)

⁶⁶ Így először: Büntetőjogi előadásaimban 1915., részletezőbben: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája, 1926. című tanulmányban, majd a büntetőjog egész rendszerét felölelő: A magyar büntetőjog, 1933. II. kiad. - ban.